Macar mitolojisi

Vikipedi, özgür ansiklopedi

Macar mitolojisi, efsaneleri, masalları, olağanüstü öyküleri, insanüstü varlıkları ve tanrıları içeren bir anlatılar ve derlemeler bütünüdür.

Macar mitolojisi Ural kökenli ana kaynağın yanında, Macarların (onlarla birlikte Onogurların) Batıya doğru göçü esnasında Altay kökenli Türk halk inanışlarından etkilenmiştir. Nihayet Avrupa'da yaklaşık olarak bugünkü Macaristan topraklarına yerleşip çevre kültürlerle etkileşimleri sonucu Avrupa mitolojilerinden ciddi anamda motif ve figür edinmiştir.

İçindekiler

Yaşam Ağacı

Dünya üç katmanlı olarak düşünülmüştür:

1. **Üst-Dünya** (*Felső világ*): Tanrılar yurdu. Gökyüzü.
2. **Orta-Dünya** (*Középső világ*): İnsanların yurdu. Yeryüzü
3. **Alt-Dünya** (*Alsó világ*): Ölüler ve Şeytanlar yurdu. Yeraltı.

Dünyanın merkezinde Yaşam Ağacı (*Világfa/Életfa*) bulunur. Onun dalları Gökyüzünü (Üst-Dünya'yı) kaplar. Kökleri yeraltına kadar iner.

Yaşam Ağacının meyveleri altın elmalardır. Altın sözcüğü Azeri dilinde Qızıl (Kızıl) sözcüğü ile karşılanır. Türk mitolojisindeki Kızıl-Elma anlayışı bu bağlamda Macar mitolojisi ile bağlantılıdır.

Üst-Dünya

Üst-Dünya

Tanrılar ve iyi ruhlar burada yaşar.[1] En önemli varlık Isten'dir. Bu sözcük Macar dilinde günümüzde Tanrı demektir.

Güneş ve Ay yine burada yaşarlar. Gökyüzü Yaşam Ağacının ayakta tuttuğu büyük bir çadır olarak düşünülür. Gökyüzündeki yıldızların ise tıpkı çadırdaki gibi ışık delikleri olduğu kanaati vardır.

Orta-Dünya

Burada insanlar ve masal kahramanları yaşar. Su, Yer ve Orman ruhları Macar halk inanışlarında önemli bir yer tutar.

Alt-Dünya

Kötü ruhların ve ölmeden önce kötülük yapanların ruhlarının ve şeytanların mekanıdır. Ördög burada en önemli kişilik olarak yer alır. Kötülüğe dair her şeyin yaratıcısıdır. Yer altı aleminin yöneticisidir. Türk mitolojisindeki Erlik karakterinin birebir karşılığıdır.

Eski Macar dini

Türklerin Tengricilik anlayışı, Zerdüştlükten etkilenen şamanist gelenek ile Ural ve Moğol inanışları eski Macar dini üzerinde belirleyici olmuştur.[2] **Táltos** şamanlara verilen addır. Onların ruhları Dünya katmanları arasında yolculuk yapabilir: Onların hayat ağacının dallarını tırmanabilirler, ruhlarla iletişim kurabilirler. Cinleri ve şeytanları, kötü ruhları kovabilirler.

Varlıklar

- **Isten**: (*İsten* okunur) Dünyayı yönetir. İnsanların kaderlerine karar verir. Macar dilinde Tanrı anlamı taşır ve her şeyin mutlak hakimidir. (Türkçe: İdi / İzi / İççi)
- **Ördög**: Yeraltı ve Cehennem Tanrısı. Şeytan.[3] Kötü insanların ruhlarını alır. Yaratılışın başında İsten ile birlikte o da vardır. (Türkçe: Erlik)
- **Hunor ve Magor**: Hunların ve Macarların atalarıdır. Kutlu geyiğin ardında denizi (veya bataklığı) geçerek Macar topraklarını keşfetmişlerdir.
- **Szél-Anya**: (*Zel Anya* okunur) Rüzgar Tanrıçası. Dünyanın sonunda bulunan büyük bir dağın tepesindeki mağarasında yaşar. Kendisi bir rüzgara dönüşür. (Türkçe: Yel Ana)
- **Szél-Atya**: (*Zel Atya* okunur) Rüzgar ve Yağmur Tanrısı. Tüm silahları gümüştendir. Szél-Király yani Yel Kralı olarak da bilinir. (Türkçe: Yel Ata)
- **Arany-Anya**: (*Aranı Anya* okunur) Altın Kraliçesi. Güzelliği simgeler. Türk kültüründeki Aran Ana veya Aran İyesi adlı hayvanların koruyucu ruhu ile yakından alakalıdır.
- **Arany-Atya**: (*Aranı Atya* okunur) Altın Kralı. Büyük selde insanları sal yaparak kurtarmıştır. Ülke kurmak için ördekten suyun içinden toprak çıkarmasını istemiştir.
- **Hajnal-Anya**: Şafak Ana. Tan Kraliçesi. Güneşin doğumundan sorumludur. Işığın koruyucusu olarak bilinir.
- **Sárkány**: (*Sarkanı* okunur) Ejderha. Kanatlı, uçabilen yılana benzer sürüngen. 3, 12 veya 21 başlıdır. İnsan kılığına girebilir. Zeki bir varlıktır. (Türkçe: Sarkan)
- **Nap-Király**: (*Nap Kiralı* okunur) Güneş Kralı. Güneş Tanrısı. Gümüş (Ak) yeleli atını her gün doğudan batıya sürer. Böylece Güneşin hareketine yön verir.
- **Turul**: Efsanevi kuş. Anka kuşuna benzer. Tanrı onu Macarlara önderlik etsin ve yol

göstersin diye yeryüzüne göndermiştir. (Türkçe: Tuğrul)

- **Hadúr**: Savaş Tanrısı. Bakır onun kutsal metali olduğu için tüm silahları bakırdandır.[4] Demircilerin ve madencilerin de tanrısıdır. Yeryüzü hakimiyetini simgeleyen bir kılıcı vardır.
- **Fene**: Hastalık getiren ve yayan bir ruhtur. Şeytani varlıkların dolaştığı bir yer olarak da anılır. "Menj a fenébe!" Macarcada cehenneme git demektir.
- **Guta**: Tehlikeli bir ruh olarak görülür, ölümcül sonuçlar doğuran bir varlıktır. Kalp krizlerine, felçlere ve başka ölümcül rahatsızlıklara neden olur.
- **Sellö**: Deniz kızı. Yarı kadın yarı balık olan varlık. Şarkılar söyleyerek denizcileri kandırır ve suyun içine çeker. Ad Ural dillerinden gelir fakat özellikleri Avrupa mitolojisine aittir.
- **Griff**: Avrupa mitolojilerindeki adı Griffin'dir. Aslan başlı bir kuş görünümdedir. Macarlara göre insan eti yiyen bir kuştur.
- **Tündér**: Peri kızı. Çok güzel ve bakire soyut masal varlığı. Dilekleri yerine getirebilir.
- **Törpé**: Yeraltında veya ormanda yaşayan cüceler.
- **Manó**: Masal cini olarak tanımlanabilecek soyut bir varlık.
- **Baba**: Yaşlı kadın demektir. Cadı. Slavların Baba Yaga adlı motifi ile özdeştir. Çocukları kaçırır.
- **Bubus** vey **Mumus**: Mağaralarda yaşayan cüce bir varlıktır. Türkçedeki öcü kavramını karşılar.
- **Lidérc**: Hortlak, şeytan, vampir, zombi, hayalet gibi kavramların karşılayan bir varlık.
- **Óriáso**: (*Oryaso* okunur) Dev. Dağlarda yaşayan çok büyük masal yaratığı.
- **Garabonciás**: Fırtınalar oluşturan, sihir yapabilen erkek büyücü.
- **Boszorkány**: Zarar verici, tehlikeli dişi varlık. Cadı. Şekil değiştirebilir. Hayvanlara zarar verir. Hastalık getirir. Geceyi ve gecenin çöküşünü yönetir.
- **Boldogas-Szony**: Kutsal Kadın. Anatanrıça. Kadınlığın ve çocukların koruyucusu. Meryem ile özdeşleşmiştir.[5] Macaristanın koruyucusu olarak görülür.
- **Szépas-Szony**: Orman Kadını. Uzun saçlı, beyaz elbiseli bir şeytani bir varlıktır. Genç erkekleri dans ederek kandırıp baştan çıkarır. Fırtınalara neden olur.

Bunların dışında **Ügyek ve Emese** adlı bir karı koca Macarların atası olarak kabul edilir. Emese rahminden bir ırmak aktığını rüyasında görmüştür ve aynı rüyada Turul kuşu tarafından hamile bırakılmıştır. Bir şaman rüyayı yorumlayarak oğlunun Macar Devletini kuracağını söylemiştir. Doğan çocuğa **Álmos** adı verilmiştir. Adının anlamı Rüya veya Almış (mecazen rüyada alınan) demektir. Macar hanedanını kurmuştur.

Mucize Geyiği

Csodaszarvas adlı bu kutsal hayvan, Türk kültüründeki Alasığın / Alageyik kavramı ile büyük benzerlikler gösterir. Hunor ve Magor onun peşinden giderek Macar yurdunu bulmuşlardır. Macarların yol göstericisi olarak kabul edilir.

Kutya

Kutya, Macar dilinde köpek anlamına gelir ve kutsal bir hayvan olarak görülür. Köpekler cenaze, ölüm yıldönümleri gibi zamanlarda kurban edilirdi. Yeraltına ruh taşıyan varlıklar olarak algılanırlardı. Ayrıca Macarların atalarının köpekten türediğine de inanılırdı.[6] Kelime kökeninde Türkçe *Kut* kavramının bulunması bu bakımdan ilgi çekicidir. Türk kültüründeki Barak Ata ve Moğollardaki **Nokay Eçege** kavramlarına benzer.

Kaynakça

Kaynakça

- **(Macarca)** Zoltán Pintér: *Mitológiai kislexikon.* Szalay Könyvkiadó és Kereskedőház Kft., 1996.
- **(Macarca)** Diószegi, Vilmos (1998) [1958]. *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben* (Macarca) (1. reprint kiadás bas.). Budapeşte: Akadémiai Kiadó. ISBN 963-05-7542-6. The title means: “Remnants of shamanistic beliefs in Hungarian folklore”.
- **(Macarca)** Hajdú, Péter (1975). "A rokonság nyelvi háttere". Hajdú, Péter (Ed.). *Uráli népek. Nyelvrokonaink kultúrája és hagyományai* (Macarca). Budapeşte: Corvina Kiadó. ss. 11-43. ISBN 963-13-0900-2. The title means: “*Uralic peoples. Culture and traditions of our linguistic relatives*”; the chapter means “Linguistical background of the relationship”.
- **(Macarca)** Hoppál, Mihály (1994). *Sámánok, lelkek és jelképek*. Budapeşte: Helikon Kiadó. ISBN 963-208-298-2.
- **(Macarca)** Hoppál, Mihály (2005). *Sámánok Eurázsiában* (Macarca). Budapeşte: Akadémiai Kiadó. ISBN 963-05-8295-3. The title means “Shamans in Eurasia”, the book is written in Hungarian, but it is published also in German, Estonian and Finnish. Site of publisher with short description on the book (in Hungarian) (https://web.archive.org/web/20100102125239/http://www.akkrt.hu/main.php?folderID=906&pn=2&cnt=31&catID=&prodID=17202&pdetails=1)
- **(Macarca)** Türk Attila Antal: A szaltovói kultúrkör és a magyar őstörténet régészeti kutatása. In.: Középkortörténeti tanulmányok 6. A VI. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2009. június 4-5.). szerk.: G. Tóth P. –Szabó P. Szeged (2010) 284–285, és 5. kép,

Dipnotlar

1. **^** András Róna-Tas, Hungarians and Europe in the Early Middle Ages: An Introduction to Early Hungarian History (http://books.google.co.uk/books?id=I-RTt0Q6AcYC&printsec=frontcover&dq=Hungarians+and+Europe+in+the+Early+Middle+Ages:+An+Introduction+to+Early&hl=en&sa=X&ei=Udu2Ua7PIc3DPIqGgeAN&ved=0CDUQ6AEwAA) 24 Ekim 2013 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi (https://web.archive.org/web/20131024104804/http://books.google.co.uk/books?id=I-RTt0Q6AcYC&printsec=frontcover&dq=Hungarians+and+Europe+in+the+Early+Middle+Ages:+An+Introduction+to+Early&hl=en&sa=X&ei=Udu2Ua7PIc3DPIqGgeAN&ved=0CDUQ6AEwAA)., Central European University Press, 1999, p. 366
2. **^** Hoppál, Mihály (1975). "Az uráli népek hiedelemvilága és a samanizmus". Hajdú, Péter (Ed.). *Uráli népek / Nyelvrokonaink kultúrája és hagyományai* (Macarca). Budapeşte: Corvina Kiadó. ss. 211-233. ISBN 963-13-0900-2. The title means: “Uralic peoples / Culture and traditions of our linguistic relatives”; the chapter means “The belief system of Uralic peoples and the shamanism”.
3. **^** Lurker, Manfred (2004). *The Routledge Dictionary of Gods and Goddesses, Devils and Demons* (http://books.google.com/books?id=Vtj0wSsw1JcC&pg=PA143&dq=ordog+mythology&num=100&ei=OFnfRsKfLIHSpgLKseX4BA&ie=ISO-8859-1&sig=x7nSUSBIE9eTQV4CSEoA-LVj8nM). Routledge. s. 143. ISBN 0-415-34018-7. 31 Aralık 2013 tarihinde kaynağından arşivlendi (https://web.archive.org/web/20131231160002/http://books.google.com/books?id=Vtj0wSsw1JcC&pg=PA143&dq=ordog+mythology&num=100&ei=OFnfRsKfLIHSpgLKseX4BA&ie=ISO-8859-1&sig=x7nSUSBIE9eTQV4CSEoA-LVj8nM). Erişim tarihi: 18 Ekim 2013.
4. **^** Encyclopedia Mythica - "Hadur"
5. **^** Takács, György. Babba Mária - adalékok a magyarság őshitének istenanya alakjához. Debrecen: Főnix könyvek, 71. o (2002). ISBN 963-86315-1-1
6. **^** Bahaaddin Ögel, Türk Mitolojisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları - "Tazı Ata"

Dış bağlantılar

- Hungarian Mythology (https://web.archive.org/web/20090415111751/http://users.cwnet.com/millenia/myths.htm)
- Hungarian Mythology (http://www.hunmagyar.org/mondak/index.html)15 Nisan 2012 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi (https://web.archive.org/web/20120415112330/http://www.hunmagyar.org/mondak/index.html).
- Legend of Creation (https://web.archive.org/web/20090720232901/http://users.cwnet.com/millenia/creation.htm)

Ayrıca bakınız

- Barak Ata
- Alasığın